

وزارت علوم ، تحقیقات و فناوری

دانشکده معماری و شهرسازی

پایان نامه تحصیلی جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته برنامه ریزی شهری و منطقه ای

عنوان

بررسی و ارزیابی سیاست ایجاد کمربند سبز در کنترل و هدایت
توسعه شهری در ایران، بررسی موردی: کلانشهرتهران

استاد راهنما

دکتر ناصر برک پور

نگارش و تمقیق

مهسا حاجی

شهریور ۱۳۹۰

تعهد نامه

اینجانبمهسا حاجی..... اعلام می دارم که تمام فصل‌های این پایان نامه و اجزاء مربوط به آن برای اولین بار (توسط اینجانب) انجام شده است. برداشت از نوشته‌ها، کتب، پایان‌نامه‌ها، اسناد، مدارک و تصاویر پژوهشگران حقیقی یا حقوقی (فارسی و غیرفارسی) با ذکر مأخذ کامل و به شیوه تحقیق علمی صورت گرفته است.

بدیهی است در صورتی که خلاف موارد فوق اثبات شود مسؤلیت آن مستقیماً به عهده اینجانب خواهد بود.

امضاء

تاریخ

تقدیم به پدر و مادر بزرگوایم به پاس مهربانی هایشان

امیدوارم شایسته فداکاری و حق شناس محبت هایشان باشم

تشکر و قدردانی

ضمن سپاس از درگاه خداوند متعال، بر خود لازم می دانم از استاد ارجمندم جناب آقای دکتر ناصر برک پور که مسئولیت راهنمایی این رساله را بر عهده گرفته اند و در تمامی مراحل تحقیق نگارنده را مرهون راهنمایی های عالمانه و لطف صبورانه خود قرار داده اند، صمیمانه تشکر و قدردانی کنم. از سایر اساتید گروه شهرسازی از جمله سرکار خانم دکتر پرتوی که در طول دوران تحصیل از محضرشان استفاده فراوان برده ام، کمال تشکر را دارم. از دوستان عزیزم خصوصاً خانم محفوظیان که در تدوین این رساله یاریگر اینجانب بوده اند، تشکر می کنم. همچنین از همسر عزیزم که در تمام طول تحصیل مشوق و یاریگرم بوده است، کمال تشکر و سپاسگذاری را دارم.

مهسا حاجی

شهریور ۱۳۹۰

چکیده

کمربند سبز بعنوان یکی از ابزارهای کنترل پراکنده رویی شهری پس از بروز مسائل ناگوار رشد شهری در فاصله بین دو جنگ جهانی، مورد توجه برنامه ریزان قرار گرفت و در ابتدا اهمیتش را در ارتباط با مفهوم باغشهرها بدست آورد. این مفهوم قبل از جنگ جهانی دوم در بریتانیا بطور وسیعی توسط محیط زیست گرایان حمایت شد. در دوره بعد از جنگ جهانی دوم نیز، کمربند سبز به موازات دیگر ابزارهای برنامه ریزی مدرنیست مورد استفاده قرار گرفت و محبوبیت آن به اوج خود رسید و توسط بسیاری از شهرهای جهان بکار گرفته شد.

شهرنشینی شتابان در ایران و خصوصاً تهران باعث بروز مشکلات فراوان زیست محیطی، اقتصادی، اجتماعی و ... شد. در دهه ۵۰ یکی از راهبردهای تحدید گستره شهر تحت عنوان "کمربند سبز تهران" مطرح شد و طرح هایی برای آن لحاظ شد. این رساله در پی آن است که با بررسی سیاست ایجاد کمربند سبز در ایران، نقش و عملکرد این سیاست را در توسعه شهری ایران و اسناد و قوانین مرتبط مورد بررسی قرار داده و میزان اثر بخشی آن را در کنترل و هدایت توسعه شهری ایران با تاکید بر کلانشهر تهران مورد ارزیابی قرار دهد. روش بررسی بر مطالعات کتابخانه ای و اسنادی، مطالعات تطبیقی، تحلیل های محتوایی و استفاده از تکنیک SWOT استوار است. نتایج پژوهش حاکی از آن است که سیاست ایجاد کمربند سبز در ایران از دو زاویه، ۱- کنترل کننده توسعه کالبدی ۲- کاهش آلودگی های زیست محیطی در دستور کار برنامه ریزی شهری قرار گرفته است اما کمربند سبز شهر تهران در کنترل و هدایت توسعه آن ناموفق بوده است و ساخت و سازهای فراوانی در خارج از محدوده کمربند سبز انجام گرفته است.

واژه های کلیدی: کمربند سبز، توسعه شهری، ارزیابی، کلانشهر تهران

فهرست مطالب

شماره صفحه

عناوین

مقدمه

فصل اول : کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مسأله	۲
۲-۱- اهداف تحقیق	۴
۳-۱- فرضیه و سؤالات کلیدی	۴
۴-۱- روش تحقیق و شیوه‌های مورد استفاده	۵
۵-۱- ابزار سنجش متغیرها (روش گرد آوری و تحلیل داده ها)	۶
۶-۱- مراحل تحقیق	۶
۷-۱- پیشینه تحقیق	۷
۸-۱- محدودیت ها و مشکلات تحقیق	۱۱
۹-۱- تعریف مفاهیم کلیدی	۱۱
۹-۱-۱- تعریف کمربند سبز	۱۱
۹-۱-۲- توسعه شهری	۱۲
۹-۱-۳- تعریف کلانشهر	۱۲

فصل دوم : مبانی نظری تحقیق

۲- مبانی نظری و چارچوب پژوهش	۱۴
مقدمه	۱۴
۲-۱- تحولات جهانی در دیدگاهها و در نحوه برخورد با کلانشهرها	۱۴
۲-۱-۱- دیدگاههای اوایل قرن بیستم	۱۴
۲-۱-۲- دیدگاههای بعد از جنگ جهانی دوم	۱۵
۲-۲- شهرنشینی شتابان و ضرورت توجه به کلانشهرها	۱۶
۲-۳- استراتژی مدیریت رشد و سیاست های تحدید نفوذ توسعه شهری	۱۸
۲-۳-۱- کمربند سبز	۲۱
۲-۳-۲- محدوده های رشد شهری	۲۱
۲-۳-۳- محدوده خدمات شهری	۲۱

عناوین

شماره صفحه

۲-۴-۲-تحقق کمربند سبز.....	۲۲
۲-۴-۱-زمینه های تاریخی تحقق کمربند سبز.....	۲۲
۲-۴-۲-کمربند سبز قبل از جنگ جهانی دوم.....	۲۴
۲-۴-۳-کمربند سبز بعد از جنگ جهانی دوم.....	۲۶
۲-۴-۳-۱-کمربند سبز بعنوان سیاست برنامه ریزی مدرنیستی.....	۲۷
۲-۴-۳-۲-اشتراک کمربند سبز با معیارهای محیط زیست گرایان و برنامه ریزی مدرنیستی.....	۲۸
۲-۴-۳-۳-مشروعیت سیاست کمربند سبز با استفاده از تحلیل منطقی.....	۲۹
۲-۴-۳-۴-کمربند سبز بعنوان یک سیاست عمومی و بین المللی.....	۳۰
۲-۵-انتقاد از سیاست کمربند سبز.....	۳۱
۲-۶-کمربندهای سبز در دوره پست مدرنیسم.....	۳۲
نتیجه گیری.....	۳۳

فصل سوم : تجربیات جهانی

۳-بررسی تجارب جهانی بکارگیری کمربند سبز.....	۳۵
مقدمه.....	۳۵
۳-۱-کمربند سبز لندن.....	۳۵
۳-۱-۱-رشد شهری در بریتانیا و معرفی کمربند سبز.....	۳۵
۳-۱-۲-تحقق کمربند سبز.....	۳۶
۳-۱-۳-تغییر عملکرد کمربند سبز.....	۴۰
۳-۱-۴-عملکردهای کنونی کمربند سبز لندن.....	۴۴
۳-۱-۵-تعیین کمربندهای سبز.....	۴۶
۳-۱-۶-کنترل توسعه درون کمربند سبز.....	۴۷
۳-۱-۷-تفاوت های محلی در عملکردهای کمربند سبز لندن.....	۴۸
۳-۱-۸-علت تغییر عملکرد کمربند سبز لندن در طول زمان و در مکان های مختلف.....	۵۳
۳-۱-۹-مشکلات کمربند سبز لندن.....	۵۴
۳-۲-کمربند سبز سئول.....	۵۴
۳-۲-۱-رشد سریع شهرنشینی در کره.....	۵۴
۳-۲-۲-واکنش نسبت به رشد سریع شهری.....	۵۵
۳-۲-۳-کمربند سبز سئول.....	۵۶

۳-۲-۴- کنترل توسعه در کمربند سبز سئول	۵۷
۳-۲-۵- اهداف کمربند سبز سئول	۵۹
۳-۲-۶- موفقیت های کمربند سبز سئول	۶۰
۳-۲-۷- حمایت عمومی از سیاست کمربند سبز	۶۲
۳-۲-۸- مسائل اقتصادی کمربند سبز سئول	۶۲
۳-۲-۸-۱- هزینه های کمربند سبز سئول	۶۲
۳-۲-۸-۲- مزایای کمربند سبز سئول	۶۳
۳-۲-۹- اصلاح و تحول سیاست کمربند سبز	۶۵
نتیجه گیری	۶۸

فصل چهارم : کمربند سبز شهری در ایران

مقدمه	۷۰
۴-۱- تحولات شهرنشینی در ایران و طرح مفهوم کمربند سبز	۷۰
۴-۱-۱- قبل از انقلاب	۷۰
۴-۱-۲- بعد از انقلاب	۷۴
۴-۲- کنترل و هدایت توسعه شهری در ایران	۷۶
۴-۲-۱- فعالیت های برنامه ریزی	۷۶
۴-۲-۲- بررسی قوانین و مقررات	۷۷
۴-۲-۲-۱- قوانین و مقررات مربوط به کنترل و هدایت توسعه کالبدی	۷۷
۴-۲-۲-۲- قوانین و مقررات مربوط به حفظ کاربری زراعی و باغات و جنگل ها و توسعه فضای سبز	۸۶
۴-۲-۲-۳- مصوبات شورای نظارت بر گسترش شهر تهران در مورد کمربند سبز	۹۳
۴-۴- بررسی نهادهای مسئول در رابطه با طرح کمربند سبز	۹۷
۴-۴-۱- سازمان پارکها و فضای سبز شهر تهران	۹۷
۴-۴-۲- سازمان جنگل ها و مراتع و آبخیزداری	۱۰۰
۴-۴-۳- سازمان حفاظت از محیط زیست کشور	۱۰۲
۴-۵- بررسی شهرهایی که سیاست ایجاد کمربند سبز را اتخاذ کرده اند	۱۰۶
۴-۵-۱- کمربند سبز مشهد	۱۰۶

عناوین	شماره صفحه
۲-۵-۴- کمر بند سبز شهر اصفهان.....	۱۰۸
۳-۵-۴- کمر بند سبز شیراز.....	۱۰۸
نتیجه گیری.....	۱۰۹
فصل پنجم : کمر بند سبز شهر تهران	
مقدمه.....	۱۱۱
۱-۵- سیر تحولات جمعیتی و فضایی شهر تهران و مکانیزم های کنترل توسعه.....	۱۱۱
۲-۵- پروژه ایجاد کمر بند سبز شهر تهران.....	۱۲۰
۱-۲-۵- طرح اولیه.....	۱۲۰
۲-۲-۵- طرح دوم.....	۱۲۲
۳-۲-۵- سیاستگذاری جدید کمر بند سبز تهران.....	۱۲۸
۴-۲-۵- کمر بند سبز در طرح جامع جدید تهران (مصوب ۱۳۸۶).....	۱۳۷
۳-۵- بررسی طرح ها و برنامه های مرتبط با کمر بند سبز شهر تهران.....	۱۴۰
۱-۳-۵- طرح مراقبت شهر - منطقه تهران.....	۱۴۰
۲-۳-۵- طرح نهضت سبز شهر تهران.....	۱۴۰
۳-۳-۵- طرح کالبدی منطقه البرز جنوبی.....	۱۴۱
۴-۳-۵- طرح جنگلکاری دامنه های جنوبی البرز.....	۱۴۲
۵-۳-۵- طرح برنامه ریزی استراتژیک تهران ۸۰.....	۱۴۲
۶-۳-۵- طرح کمر بند سبز حفاظتی شمال شهر تهران.....	۱۴۳
۷-۳-۵- طرح جامع حفاظت و احیاء منابع طبیعی شمال شهر تهران و شمیرانات (البرز جنوبی).....	۱۴۴
۸-۳-۵- طرح جامع حریم پایتخت.....	۱۴۵
جمع بندی.....	۱۴۶
فصل ششم : جمع بندی نتایج و ارائه راهکارها	
۱-۶- ارزیابی سیاست کمر بند سبز شهر تهران.....	۱۴۸
۱-۱-۶- ارزیابی میزان اجرای پروژه کمر بند سبز شهر تهران.....	۱۴۹
۲-۱-۶- ارزیابی میزان تاثیر گذاری پروژه کمر بند سبز شهر تهران.....	۱۴۹
۲-۶- ارائه راهکارها با استفاده از تحلیل استراتژیک سوات (SWOT).....	۱۵۴
۳-۶- ارائه راهکارها برای هدایت و کنترل توسعه شهر تهران.....	۱۵۷

فهرست جداول

شماره صفحه	عناوین
۷.....	جدول شماره (۱-۱)؛ برنامه زمانبندی مراحل انجام کار.....
۳۳.....	جدول شماره (۱-۲)؛ عملکردهای کمربند سبز در قرن بیست و یکم.....
۳۹.....	جدول شماره (۱-۳)؛ مساحت مناطق تحت پوشش کمربند سبز در انگلستان.....
۴۶.....	جدول شماره (۲-۳)؛ تغییر عملکردهای کمربند سبز لندن از ابتدا تاکنون.....
۴۹.....	جدول شماره (۳-۳)؛ کلید واژه های استفاده شده برای شناسایی سیاست های کمربند سبز لندن.....
۵۰.....	جدول شماره (۴-۳)؛ دسته بندی سیاست های بکار گرفته شده در کمربند سبز لندن.....
۵۱.....	جدول شماره (۵-۳)؛ انواع سیاست های موجود در کمربند سبز لندن.....
۵۲.....	جدول شماره (۶-۳)؛ متوسط اعداد محاسبه شده برای گروههای مختلف.....
۵۷.....	جدول شماره (۷-۳)؛ وسعت کمربند سبز در متروپل سئول بر اساس آمار ۱۹۹۸.....
۵۸.....	جدول شماره (۸-۳)؛ کنترل توسعه در کمربند سبز سئول.....
۷۲.....	جدول شماره (۱-۴)؛ تغییرات جمعیت شهری ایران طی دوره ۱۳۳۵-۱۳۸۵.....
۷۶.....	جدول شماره (۲-۴)؛ وضعیت تغییر کاربری اراضی در حواشی کلانشهرهای ایران از سال ۱۳۴۴ تا ۱۳۸۰.....
۸۵.....	جدول شماره (۳-۴)؛ جمع بندی اهداف و موضوعات قوانین و مقررات مربوط به کنترل و هدایت توسعه کالبدی.....
۸۶.....	جدول شماره (۴-۴)؛ وضعیت کنترل اراضی در شهرهای ایران در وضع موجود.....
۹۲.....	جدول شماره (۵-۴)؛ جمع بندی اهداف و موضوعات قوانین و مقررات مربوط به حفظ کاربری زراعی و باغات و جنگل ها و توسعه فضای سبز.....
۹۵.....	جدول شماره (۶-۴)؛ مصوبات شورای نظارت بر گسترش شهر تهران از سال ۱۳۵۲ تا ۱۳۶۵.....
۱۰۵.....	جدول شماره (۷-۴)؛ وظایف سازمان های مربوطه در رابطه با طرح کمربند سبز.....
۱۱۷.....	جدول شماره (۱-۵)؛ تغییرات محدوده و حریم شهر تهران و سطح کاربری مسکونی (۱۳۴۵-۱۳۸۶).....
۱۳۰.....	جدول شماره (۲-۵)؛ دسته بندی کاربری های محدوده طرح کمربند سبز تهران در سال ۱۳۸۰.....
۱۳۳.....	جدول شماره (۳-۵)؛ میزان توسعه جنگل طی دوره ۱۳۷۰-۱۳۸۰.....
۱۳۸.....	جدول شماره (۴-۵)؛ سطوح پهنه بندی حریم شهر تهران بر اساس طرح جامع ۱۳۸۶.....
۱۴۹.....	جدول شماره (۱-۶)؛ مساحت کمربندهای سبز پیشنهادی تهران و میزان سطوح اجرایی آنها.....
۱۵۵.....	جدول شماره (۲-۶)؛ امکانات و محدودیت های طرح کمربند سبز با استفاده از تحلیل سوات.....

فهرست نقشه ها

عنوان	شماره صفحه
نقشه شماره (۱-۳)؛ مناطق تحت پوشش کمربند سبز در انگلستان.....	۳۸
نقشه شماره (۲-۳)؛ شبکه فضاهای باز لندن.....	۴۲
نقشه شماره (۳-۳)؛ کمربند سبز لندن.....	۴۲
نقشه شماره (۴-۳)؛ نقشه استان گیونگی و کمربند سبز سئول.....	۵۸
نقشه شماره (۱-۵)؛ توسعه خطی تهران در طرح جامع مصوب ۱۳۴۷.....	۱۱۲
نقشه شماره (۲-۵)؛ طرح ساماندهی تهران مصوب ۱۳۷۱.....	۱۱۴
نقشه شماره (۳-۵)؛ ساختار فضایی طرح مجموعه شهری تهران.....	۱۱۶
نقشه شماره (۴-۵)؛ کاربری اراضی موجود در حریم شهر تهران در سال ۱۳۸۵.....	۱۱۹
نقشه شماره (۵-۵)؛ عرصه های جنگلکاری شده کمربند سبز جنوب تهران.....	۱۲۷
نقشه شماره (۶-۵)؛ عرصه های کمربند سبز تهران در طرح مهندسین مشاور رویان.....	۱۳۲
نقشه شماره (۷-۵)؛ نقشه کمربند سبز پیشنهادی بر اساس طرح جامع ۱۳۸۶.....	۱۳۹
نقشه شماره (۱-۶)؛ تحولات فضایی شهر تهران در دوره زمانی ۱۳۷۵-۱۲۷۰.....	۱۵۱
نقشه شماره (۲-۶)؛ پراکندگی ساخت و سازهای انجام شده در حریم شهر تهران در سال ۱۳۸۵.....	۱۵۲

فهرست نمودارها

عنوان	شماره صفحه
نمودار ۱؛ وقایع مهم در برنامه ریزی کمربند سبز بریتانیا در دوره ۱۹۵۵-۱۹۰۰.....	۴۴
نمودار ۲؛ درصد جمعیت شهری به نسبت کل جمعیت کشور در فاصله زمانی ۱۳۳۵-۱۳۸۵.....	۷۳
نمودار ۳؛ چارت سازمانی سازمان پارکها و فضای سبز شهر تهران.....	۹۸
نمودار ۴؛ شمای کلی تحولات فضایی تهران از سال ۱۳۰۰ تاکنون.....	۱۱۵

فهرست عکس ها

عنوان	شماره صفحه
عکس شماره ۱؛ استفاده تفریحی از مسیرهای پیاده در کمربند سبز سئول.....	۶۰
عکس شماره ۲؛ نماهایی از کمربند سبز سئول.....	۶۱
عکس شماره ۳؛ نمایی از کمربند سبز اجرایی شهر مشهد.....	۱۰۷
عکس شماره ۴؛ نمایی از پروژه های جنگلکاری توسط سازمان پارکها و فضای سبز شهر تهران.....	۱۳۴

مقدمه

با انقلاب صنعتی در اوایل قرن نوزدهم و تحولاتی که پس از آن روی داد، جمعیت از روستا کنده شد و در شهرها گرد آمد و مسائلی که زاییده این تحولات بود در ابعاد وسیعی شکل گرفت. همانگونه که برنامه ریزان با حقایق ناگوار رشد شهری در طول قرن بیستم دست و پنجه نرم می کردند، کمربندهای سبز بعنوان ابزاری برای کنترل پراکندگی شهری در اختیار برنامه ریزان قرار گرفتند و بر اساس برنامه ریزی و پس از تخریب اکثر دیوارهای شهرهای اروپایی در قرن های ۱۸ و ۱۹ ساخته شدند. ایجاد کمربندهای سبز ابتدا در بریتانیا و سپس در دیگر کشورهای جهان بطور وسیع و به تقلید از کمربند سبز لندن مرسوم شد. محبوبیت و شهرت این مفهوم بطور مداوم افزایش یافت تا اینکه در دهه ۱۹۵۰ به اوج خود رسید. علت اهمیت و محبوبیت این سیاست در کارکرد چندگانه آن (مدیریت شهری، حفاظتی، زیست محیطی، تفرجگاهی و...) آن است. این سیاست از دهه ۱۹۶۰ به بعد مورد انتقاد قرار گرفت. اما با افزودن عملکردهای اکولوژیکی جدید، همچنان به حیات خود ادامه می دهد.

در ایران نیز از دهه ۱۳۵۰ و در پی توسعه شتابان تهران و بروز مشکلات فراوان زیست محیطی مفهوم کمربند سبز مطرح شد و طرح هایی برای آن لحاظ شد. این رساله در پی آن است که نقش و اثرات سیاست ایجاد کمربند سبز را در کنترل و هدایت توسعه شهری ایران با تاکید بر کلانشهر تهران مورد ارزیابی قرار دهد.

این رساله در شش فصل تدوین گردیده است. در فصل نخست که شامل کلیات تحقیق است، ضمن طرح مسأله پژوهش، سؤالات تحقیق، فرضیات، اهداف، روش تحقیق و شیوه های مورد استفاده و پیشینه تحقیق به همراه تعاریف مفاهیم کلیدی عنوان شده اند.

در فصل دوم که به مبانی نظری پژوهش اختصاص دارد، با توجه به اصل موضوع و عنوان کار دیدگاهها و نظریات مرتبط با کلانشهرها و تحولات جهانی در دیدگاهها و نحوه برخورد با آنها، ضرورت توجه به کلانشهرها و لزوم کنترل و هدایت توسعه آنها و معرفی سیاست های تحدید نفوذ شهری مورد بحث و بررسی قرار گرفته است و در ادامه به سیاست ایجاد کمربند سبز شهری بعنوان مهمترین و موثرترین سیاست تحدید نفوذ شهری پرداخته شده است.

فصل سوم این رساله به بررسی تجارب جهانی بکارگیری سیاست کمربند اختصاص یافته است. برای مطالعه و بررسی در این زمینه دو نمونه (کمربند سبز لندن و کمربند سبز شهر سئول) انتخاب شده است. در فصل چهارم سیاست ایجاد کمربند سبز در ایران مورد بحث و بررسی قرار گرفته است. در این فصل روند تحولات شهرنشینی ایران و تاریخچه طرح مفهوم کمربند سبز و سپس ساز و کارهای کنترل و هدایت توسعه کالبدی در ایران، زمینه های قانونی پیدایش مفهوم کمربند سبز و سازمان ها و نهادهای مسئول در ارتباط با کمربند سبز معرفی شده است.

فصل پنجم این رساله به بررسی تفصیلی کمربند سبز شهر تهران پرداخته است. در ابتدا سیر تحولات فضایی شهر تهران و لزوم کنترل توسعه کالبدی و سپس طرح کمربند سبز شهر تهران و نیز طرح ها و برنامه های مرتبط با آن مورد بررسی قرار گرفته است.

فصل ششم و آخرین فصل این رساله شامل جمع بندی نتایج، آزمون فرضیه و نتیجه گیری و ارائه راهکارها می باشد.

فصل اول : کلیات تحقیق

کلیات تحقیق

۱-۱- بیان مسأله

هزاره سوم میلادی هزاره شهرنشینی است، زیرا برای نخستین بار جمعیت شهری دنیا از مرز ۵۰ درصد می گذرد. سهم عمده این افزایش جمعیت شهری متعلق به کشورهای در حال توسعه است. اندازه و سرعت افزایش شهرنشینی به حدی است که از آن به موج دوم شهرنشینی یاد می کنند. سرعت و ابعاد موج دوم شهرنشینی در کشورهای در حال توسعه (۲۰۳۰-۱۹۵۰ میلادی) بسیار بیشتر از موج اول شهرنشینی در کشورهای اروپایی و آمریکای شمالی (۱۹۵۰-۱۷۵۰ میلادی) است. براساس برآوردهای انجام شده در سال ۲۰۳۰ از حدود شش میلیارد نفر کل جمعیت جهان، پنج میلیارد نفر در شهرها زندگی خواهند کرد که چهار میلیارد از آن در کشورهای در حال توسعه خواهند بود. (برک پور و اسدی، ۱۳۸۸، ص ۸)

گسترش شهرنشینی دارای آثار و پیامدهای مختلفی می باشد. همچنانکه شهرها توسعه افقی می یابند، بواسطه شکل گیری مجموعه های شهری، زمینهای کشاورزی مرغوب و محیط زیست اطراف شهر به زمین هایی برای خانه سازی، جاده، صنایع و غیره تبدیل می شوند و شهرها روز به روز به مکان های خالی از طبیعت و با قابلیت زندگی کمتر و مشکلات محیطی فراوان تبدیل می شوند و این روند محیط زیست جهانی را تغییر می دهد.

به منظور مقابله با مشکلات شهرنشینی، سیاست های گوناگونی مثل شهر متراکم، رشد عمودی، شهرهای جدید، شهرک های اقماری، کمربند سبز و نظایر اینها ابداع و بکار گرفته شده است. سیاست ایجاد کمربند سبز شهری بعنوان یکی از اصلی ترین راههای تحدید گستره شهر و تعدیل اثرات مخرب این آسیب های زیست محیطی در اواخر قرن نوزدهم از سوی ابنزر هاوارد پیشنهاد شد. او در باغشهر خود، شهر را بصورت دواير متحدالمرکزی تصور می کرد که بناهای عمومی شهر در مرکز این دواير در دور میدانی قرار می گرفتند. دایره بیرونی نواحی زراعی شهر را بوجود می آورد که نقش کمربند سبز شهری را ایفا می کرد. این کمربند سبز با وسعت ۲۰۰۰ هکتار شهر را از حومه جدا می کرد. هاوارد زمانی نظریه خود را ارائه کرد که لندن با رشد سریع و بی قواره، مهاجرت شدید، ازدحام زاغه های ناسالم و کاهش سطح کیفیت زندگی مواجه بود.

اما رشد بی سابقه شهری که بین دو جنگ جهانی اتفاق افتاد را می توان دلیل واقعی تعریف کمربند سبز در اطراف شهرها دانست (Amati , Yokohari, ۲۰۰۶, p۱۲۸). کمربندهای سبز بین شهرها و نواحی روستایی بر اساس برنامه ریزی و پس از تخریب اکثر دیوارهای شهرهای اروپایی در قرن های ۱۸ و ۱۹ ساخته شدند. عملکرد های کمربند سبز در ابتدا در کنترل رشد شهری آینده، جلوگیری از اتصال شهرها به همدیگر و جدایی خصوصیات شهرها از نواحی روستایی تصور می شد اما با افزایش مباحث زیست محیطی از دهه ۱۹۷۰، عملکردهای جدید اکولوژیکی نیز به آن اضافه شد. (Kuhn, ۲۰۰۳, p۲۰-۲۱)

علت اهمیت کمربند سبز در شهرها، کارکرد چندگانه این کاربری است. مهمترین کارکردهای کمربند سبز شهری عبارتند از : ۱- کارکرد مدیریت شهری با تحدید گستره شهر ۲- کارکرد زیست محیطی ۳- کارکرد تفرجگاهی ۴- کارکرد حفاظتی (کنترل سیلاب ، کنترل بیابان زایی و ...) (مجموعه مقالات فضای سبز ، جلد چهارم).

در این میان ایران نیز از قافله شهرنشینی عقب نمانده و تحولات شگرفی را در ساختار کالبدی شهرها به خود دیده است. روند شهرنشینی در ایران تا حدود سال ۱۳۰۰ هجری شمسی روند رشد طبیعی داشته و پس از آن طی دو مرحله، یکی دوره شهرنشینی بطئی در طول دوره ۱۳۴۰-۱۲۹۹ و دیگری دوره شهرنشینی سریع از سال ۱۳۴۰ به بعد، روال طبیعی خود را از دست می دهد، بطوری که تعداد شهرهای ایران از ۱۹۹ شهر در سال ۱۳۳۵ (۶ میلیون نفر) به بیشتر از ۱۰۰۰ شهر در سال ۱۳۸۵ (۴۸/۲ میلیون نفر) می رسد. بدین ترتیب در مقایسه با موج دوم شهرنشینی، تحولات شهرنشینی در ایران بسیار شتابان بوده و در مواردی نیز از آن پیشی گرفته است. زیرا در حالی که پیش بینی می شود نسبت جمعیت شهرنشین در کشورهای آسیایی و آمریکایی در سال ۲۰۳۰ میلادی به حدود ۵۶ درصد برسد. این نسبت در حال حاضر در ایران به حدود ۷۰ درصد رسیده است. (برک پور ، ۱۳۸۸ ص ۱۸)

شهر تهران نیز بعنوان پایتخت و بزرگترین شهر کشور از این قاعده مستثنی نیست، بطوریکه در طول دوپست سال وسعت آن از پنج کیلومتر به ۷۵۰ کیلومتر (۱۵۰ برابر) و جمعیت آن از ۱۵ هزار به بیش از هفت میلیون (۴۰۰ برابر) رسیده است.

با تشکیل نهاد شهرداری و نیاز به تغییر شکل تهران، برج و باروهای دوره قاجاریه تخریب شدند و شهرنشینی آهنگ شتابانی به خود گرفت. افزایش مهاجرت به شهرتهران و صنعتی شدن پایتخت این روند را تسریع کرد و پس از چند دهه مشکلات شهرنشینی بعنوان معضلات اصلی، نظام برنامه ریزی را تحت تاثیر قرار دادند. در دهه ۵۰ یکی از راهبردهای تحدید گستره شهر تحت عنوان "کمربند سبز تهران" مطرح شد و نخستین طرح تحت عنوان کمربند سبز جنوب تهران در مرکز مطالعات محیط زیست دانشگاه تهران در سال ۱۳۵۷ انجام گرفت. پس از آن نیز با سیاستگذاری جدید سازمان پارکها از سال ۱۳۷۰ به بعد گسترش طرح کمربند سبز به کلیه نقاط پیرامونی در دستور کار قرار گرفت. این تحقیق با بررسی و ارزیابی سیاست ایجاد کمربند سبز در پی آن است که نقش و اثرات ایجاد کمربند سبز را در کنترل و هدایت توسعه شهری ایران با تاکید بر کلانشهر تهران مورد ارزیابی قرار دهد.

۲-۱- اهداف تحقیق

هدف عبارتست از کم کردن فاصله بین یک وضعیت مطلوب و وضعیت موجود. از نظر مقیاس و میزان اجرایی بودن اهداف می توانند کلی یا عملیاتی باشند. اهداف کلی^۱ نماینده آرمان های یک جامعه در رابطه با مسائل و تنگناهای آن است. اینگونه اهداف کلی و انتزاعی می باشند و به سختی قابل اندازه گیری می باشند. اما اهداف عملیاتی^۲ در چارچوب هدف های کلی بطور دقیق تری تعریف شده و به سهولت قابل اندازه گیری و سنجش هستند و معمولاً با وسایل حصول به مقاصد مورد نظر مترادفند. (بحرینی ، ۱۳۸۵، ص ۳۴۷).

در این رساله تحقق اهداف زیر مورد مطالبه است.

■ اهداف کلی

- بررسی و شناسایی نقش و کارکرد کمربند سبز در کنترل و هدایت توسعه شهری
- بررسی و ارزیابی سیاست ایجاد کمربند سبز شهر تهران

■ اهداف تفصیلی

- ◆ بررسی عملکردهای کمربند سبز شهری
- ◆ بررسی تفصیلی طرح کمربند سبز شهری و نحوه تاثیر گذاری آن بر رشد و توسعه شهری
- ◆ بررسی کمربند سبز شهر لندن در انگلستان
- ◆ بررسی کمربند سبز شهر ستول در کره جنوبی
- ◆ بررسی و تبیین کلی نقش و جایگاه کمربند سبز شهری در توسعه شهری در ایران
- ◆ بررسی تفصیلی کمربند سبز شهر تهران و نقش و عملکرد آن در کنترل و هدایت توسعه شهر تهران

۳-۱- فرضیه و سؤالات کلیدی

در این پایان نامه که موضوع آن بر پایه کنترل و هدایت توسعه کالبدی و کاهش مشکلات موجود شهرها و با تاکید بر اهداف مذکور در پژوهش انتخاب شده است، دو سوال اساسی به شرح ذیل مطرح و در خصوص درستی دو فرضیه ذیل تحقیق خواهد شد.

^۱. goals
^۲. objectives

■ سوالات اساسی

- کمربند سبز با چه مفهوم، نقش و عملکردی در موضوع توسعه شهری ایران و اسناد و قوانین مرتبط وارد شده است؟
- میزان اثربخشی سیاست ایجاد کمربند سبز در کنترل و هدایت توسعه شهر تهران چه میزان بوده است؟

■ فرضیات

- بنظر می رسد که مسئله ایجاد کمربند سبز شهری در ایران از دو زاویه در دستور کار قرار گرفته است: ۱- بمنظور کاهش و تعدیل آلودگی های زیست محیطی ۲- محدود کننده گسترش کالبدی.
- سیاست کمربند سبز تاکنون به عنوان ابزار موثری در کنترل و هدایت توسعه شهر تهران مورد توجه قرار نگرفته است.

۴-۱- روش تحقیق و شیوه‌های مورد استفاده:

نوع متغیرها در این مطالعه هم کمی و هم کیفی می باشد؛ بنابراین رویکرد تحقیق نیز، رویکردی ترکیبی (هم کمی و هم کیفی) می باشد. برای گرد آوری آمار و اطلاعات به رویکرد کمی نیاز داریم و برای بررسی اسناد و مدارک و تحلیل های ذهنی و محتوایی از رویکرد کیفی استفاده می کنیم. همچنین متغیرها بر اساس رابطه به سه دسته تقسیم می شوند :

۱. متغیرهای مستقل: این متغیرها نقش علت را بر عهده دارند و بر متغیرهای دیگر تاثیر می گذارند.
 ۲. متغیرهای وابسته : این متغیرها تابع تغییرات متغیر مستقل هستند یا در واقع معلول آنها به حساب می آیند .
 ۳. متغیرهای میانگر یا واسطه: این متغیرها گاه بعنوان رابط بین متغیر مستقل و تابع قرار می گیرند.
- در این مطالعه، سیاست کمربند سبز بعنوان متغیر مستقل و توسعه شهری بعنوان متغیر تابع شناخته شده است.

همچنین تحقیقات بر اساس هدف به سه دسته ۱- بنیادی ۲- کاربردی ۳- عملی تقسیم می شوند. نوع تحقیق در این رساله کاربردی است، زیرا با بررسی و ارزیابی سیاست ایجاد کمربند سبز شهری در پی آن است که نقش و عملکرد آن را در کنترل و هدایت توسعه شهری مورد ارزیابی قرار دهد.